

German population of Western Volyn during 1919–1921. Studied primary measures of the administrative apparatus Second Polish Republic in the region and society response to short-term replacement Polish Bolshevik government in summer 1920 in the set period was establishing a new administrative system which had organized its activities according to the needs of all nations of the province. Given the multi-ethnic structure and its western Volyn and religious richness, performance goals significantly hampered. Part of society duly accepted the new political realities and tried to adapt to them, the other hauled organizational work for the destabilization of administration. Ukrainians who were in numerical majority, tried to achieve equality in political and economic life of Poles. Some Jews and Germans, especially during the Polish-Bolshevik war, distinguished cooperation with the Red Army. Affluent Czechs and Poles predictably supported the administrative apparatus of the Second Commonwealth.

**Key words:** Polish administration, Western Volyn, Polish-Ukrainian relations, the Second Polish Republic.

Стаття надійшла до редколегії  
10.01.2015 р.

УДК 94 (477.8)

**Ігор Райківський**

### **Діяльність прокомуністичної УСДП на Західній Україні (1923–1924 рр.)**

У статті висвітлено діяльність УСДП після переходу в комуністичний табір на VI з'їзді 18 березня 1923 р. у Львові, до заборони партії польською владою в січні 1924 р. Звернуто увагу на причини й наслідки ліво-радикальної еволюції УСДП, основні напрями її прокомуністичної діяльності, створення клубу УСДП у сеймі.

**Ключові слова:** УСДП, партія, з'їзд, Головна управа, комуністи.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** Помітне місце в європейському політичному процесі кінця XIX ст.–1939 р. займав соціал-демократичний рух, до якого належала Українська соціал-демократична партія (далі – УСДП). Вона виникла в 1899 р. на початку оформлення партійної структури українського політичного руху в Галичині й протягом сорока років активно відстоювала національні та соціальні права українських робітничих мас.

Обрана тема привертала увагу деяких дослідників [3; 4; 43], у тому числі автора цієї публікації [37–42], і досі викликає науковий інтерес.

**Мета дослідження** – розкриття діяльності УСДП на Західній Україні від березня 1923 р., коли партійний з'їзд відкрито проголосив перехід соціал-демократів на комуністичні позиції, до заборони партії польською владою в 1924 р.

**Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження.** УСДП взяла активну участь в українській революції 1917–1920 рр. [38], до Акту злуки в січні 1919 р. підтримувала уряд ЗУНР, а пізніше – діяльність соціалістичних урядів Директорії УНР, до їх складу в 1919–1920 рр. входили галицькі соціал-демократи В. Темницький, О. Безпалко, В. Старосольський, С. Вітик. Підтримавши курс на польсько-українське зближення, УСДП засудила Варшавський договір 1920 р. Поразка національно-визвольних змагань спричинила зневіру соціал-демократів у політичних концепціях С. Петлюри та Є. Петрушевича, партія пішла шляхом пошуку нової орієнтації з метою здобуття національної державності. УСДП підтримала платформу негації щодо польської влади, бойкотувала перепис населення 1921 р. і парламентські вибори 1922 р. у Східній Галичині. Водночас формальне існування української державності – Української Соціалістичної Радянської Республіки (далі – УСРР), особливо політика «українізації», що стала привабливим контрастом до нищення українства в Польщі, поширювали серед населення радянофільські настрої. Симпатичні радянської України масово вступали до УСДП (бо інші українські партії підтримували до 1923 р. еміграційний уряд ЗУНР) і, як зауважив радикал М. Стахів, «здобули в ній більшість» [44, с. 121].

Під тиском знизу УСДП стала на пробільшовицькі позиції, орієнтуючись на радянську Україну, у якій бачила основу для будівництва соборної Української соціалістичної держави. Витоки про-

більшовицької орієнтації А. Чернецький слушно вбачав у тому, що галицькі соціал-демократи, які «вивчали соціалізм зі західноєвропейських джерел» і «зростали в масових демократичних соціалістичних партіях Заходу, ... не знали психіки («імперіалістичної». – *І. Р.*) московських більшовиків» [56, с. 63]. Орієнтацією УСДП на соборність навколо УСРР скористалася Комуністична партія Східної Галичини (далі – КПСГ). Комуністи-«васильківці», утілюючи в життя проголошену Комінтерном тактику «єдиного робітничого фронту», із 1921 р. проникали в соціал-демократичні організації. Після розколу в травні 1922 р. у Головній управі УСДП, із якої вийшли лідери Л. Ганкевич, П. Буняк та І. Квасниця, комуністи розгорнули акцію щодо відкритого опанування партії. Ідейно-політичні розходження в провіді УСДП, особисті амбіції керівників дезорієнтували діяльність партійних організацій на місцях. Перехід УСДП у комуністичний табір на VI з'їзді став серйозним успіхом КПСГ (із жовтня 1923 р. – Компартія Західної України, КПЗУ). У промові на IV конференції Компартії Польщі в грудні 1925 р. секретар ЦК КПЗУ Й. Крілик сказав: «...У 1923 р. провели ми свої резолюції і опанували партію... Не знаю, чи в історії робітничого руху останніх часів має місце подібний випадок» [59, с. 149].

Напередодні з'їзду Рада послів країн Антанти 14 березня 1923 р. відкрито санкціонувала анексію Східної Галичини Польщею, що спричинило ідейну кризу серед українських партій національно-державницької орієнтації. VI з'їзд УСДП відбувся у Львові 18 березня 1923 р. за участю 52 делегатів і 18 гостей [14, арк. 15, 18]. На початку засідання з ініціативи А. Чернецького прийнято «Декларацію з'їзду УСДП про Східну Галичину», у якій УСДП різко засудила рішення Ради послів: «Незважаючи на всі ухвали капіталістичного імперіалізму, український пролетаріат нашої країни вважає себе одним цілим пролетаріатом нашої матері Радянської Соціалістичної України і Союзу Радянських Соціалістичних Республік» [54, арк. 6]. У першій доповіді «Звіт діяльності» А. Чернецький наголосив, що в рядах УСДП перебувало 4200 осіб, із них 3500 – у краї і 700 – за кордоном. Доповідач застерігав, щоб «не ставати в різний час по-різному до національного питання, а підходити до всього з марксистською класовою точкою погляду» [14, арк. 17, 18]. У виступі «Міжнародне політичне становище і УСДП» М. Парфанович підкреслив, що партія «мусить стати на шлях чисто класових інтересів і всі питання розв'язувати тільки з цієї точки зору» [53, арк. 13].

З'їзд прийняв «Резолюцію в справі сучасного політичного становища», у якій УСДП проголосила, що «визволення пролетаріату як із соціальної, так і національної неволі є немислимим в рамках капіталістичного устрою і ... об'єднання всіх українських земель в одну соціалістичну радянську республіку в союзі з існуючими вже соціалістичними радянськими республіками може наступити тільки після перемоги пролетаріату над буржуазією» [50, арк. 51]. На з'їзді відбулися вибори Головної управи. Головою УСДП обрано О. Панааса [55, арк. 1], а до складу нової управи, крім соціал-демократів (А. Чернецького, М. Парфановича та ін.), увійшли комуністи В. Попель і Б. Кузьма. Організаційне повідомлення А. Чернецького містило заяву, що перед УСДП «відкриваються світлі горизонти для роботи на селі», серед сільськогосподарського пролетаріату [14, арк. 21]. З'їзд затвердив новий Статут УСДП, у якому партія виступила захисником інтересів українського робітництва не лише Галичини, а й Волині, Холмщини, Полісся й Підляшшя, поширювала свою діяльність на українські землі під Польщею, щоб «дорогою класової боротьби ... постройти соціалістичний суспільний лад» [16, арк. 3].

Спеціальна комісія УСДП розробила новий проект програми партії, яку не було прийнято «за браком часу» [15, арк. 81]. УСДП поставила за мету «усунення капіталістичного ладу на сих (західноукраїнських. – *І. Р.*) землях, ... заведення пролетарської влади»: націоналізації промислу, банків, усупільнення землі, оподаткування багатих верств населення, уведення суспільного розподілу виробленої продукції тощо, а також возз'єднання західноукраїнських земель з УСРР у складі «федеративної Спільки зі всіма східними радянськими республіками». Програма-мінімум УСДП у рамках буржуазної держави передбачала встановлення демократичних свобод, 8-годинного робочого дня для фізичних і 6-годинного – для розумових працівників, заборони роботи дітей віком до 14 років тощо [48, арк. 42, 43]. Учасники з'їзду прийняли низку спеціальних резолюцій, засідання завершилося співом «Інтернаціоналу» [14, арк. 23, 25]. Прокомуністичні рішення VI з'їзду підтримало 50 делегатів проти двох [10, арк. 3], що засвідчило однакостановність з'їзду.

Головна управа УСДП на засіданні 20 березня 1923 р. ухвалила відозву «До українських працюючих мас Східної Галичини, Волині, Холмщини, Підляшшя й Полісся», у якій зазначено, що з'їзд

надав партії «пролетарське класове обличчя» [13, арк. 18]. За свідченням поліції, «УСДП як цілість прийняла комуністичну платформу», а «колишню легальну назву залишила тільки з тактичних причин, щоб працювати більш ефективно і без перешкод з боку влади» [12, арк. 70]. Водночас нова управа виступила проти підпорядкування УСДП керівним органам КПСГ. Комуніст М. Теслюк згадував, що «голова управи УСДП О. Панас і його заступники та інші її члени фактично були проти того, щоб компартія здійснювала контроль ... за діями УСДП. На комуністів В. Попеля і Б. Кузьму, обраних з'їздом до Головної управи, а тим більше на мене, низового співробітника «Землі і волі», вони дивилися як на чужих» [46, с. 98]. М. Стахів, висловив думку, що лідери УСДП «були противні комуністам», але «все-таки дали себе вибрати до нового ЦК партії» [45, с. 42]. Ухвали VI з'їзду УСДП викликали резонанс у політичному житті краю. Українські партії національно-державницького табору різко засудили УСДП за руйнування єдиного національного фронту. Газета УНТП «Громадський вістник» указала на помилковість тези «про розв'язку національного питання в соціальної революції, про створення одноцільного світового пролетарського фронту і др. ... Ухвали останнього з'їзду УСДП ... є грубо реакційні...» [8].

Головна управа УСДП посилила боротьбу з національно-демократичними партіями. На мітингу 1 травня 1923 р. у Львові А. Чернецький закликав до «класової боротьби, спрямованої на знесення кордонів і побудову всевітньої соціалістичної республіки» [15, арк. 36]. Засідання управи УСДП 21 травня 1923 р. гостро засудило діяльність УНТП [23]. Преса УСДП назвала трудовиків «політичним трупом, якого розпад наближається великими кроками» [9, арк. 90], а УРП – партією, що «дала з своїх рядів найбільше число народних зрадників» [6]. Критично оцінювалася політика Польської партії соціалістичної (ППС), яка через підтримку «буржуазної держави ... забула про клясові інтереси працюючої кляси...» [28]. Редактором тижневика УСДП «Земля і воля» з березня 1923 р. став прихильник комуністичної ідеології І. Калятинський. У травні 1923 р. почав виходити журнал «Нова культура» під редакцією С. Рудика. Центральний орган УСДП газета «Вперед», закрита поліцією в 1922 р., відновлена 1 січня 1924 р. (редактор – І. Калятинський). Уже в першому її номері обґрунтовано «новий, виключно пролетарський шлях» УСДП [5]. «Земля і воля» писала, що «українські робітники мусять боротися проти української буржуазії так само, як і проти польської» [26]. «Робітничо-селянську владу» в СРСР у журналі «Нова культура» названо «рідною для робітника й селянина кожної нації...» [36, с. 5]. Під впливом УСДП на Волині в кінці 1923 р. з'явився тижневик «Селянська доля» тиражем 800 примірників [49, арк. 10].

Після VI з'їзду УСДП фактично перетворилася в легальну прибудову КПСГ-КПЗУ. Так, за інформацією поліції, у святкуванні 1 травня 1923 р. у Стрию під прапором УСДП узяли участь відомі комуністи [11, арк. 15]. Від імені УСДП комуніст М. Теслюк у квітні 1923 р. був учасником наради соціалістичних партій у Варшаві. Він згадував, що після цієї наради «основні напрями роботи УСДП визначав ЦК КПСГ» [46, с. 99, 100]. Поряд з УСДП діяла ще одна легальна прокомуністична організація – «Союз пролетаріату міст і сіл» (далі – СПМіС), а відмінність між ними з'ясував окружний секретар КПСГ: до складу СПМіС, утвореного КПСГ-офіційною, входили комуністи різних національностей, тоді як УСДП стала аналогом СПМіС для «української вулиці», була опанована КПСГ і включала лише українців. Не всі з них були членами КПСГ, але «вершину» УСДП комуністи цілком опанували [9, арк. 105]. Об'єднані дії УСДП і СПМіС у Станиславові забезпечили проведення в Міжнародний день молоді 2 вересня 1923 р. масового мітингу робітничої молоді з вимогами встановлення 6-годинного робочого дня, загального безкоштовного навчання рідною мовою, рішучої боротьби проти «націоналізму, фашизму і мілітаризму» [10, арк. 4, 15].

В умовах кризи українського суспільно-політичного руху почалося зростання чисельності місцевих організацій УСДП. Нові робітничі ради УСДП виникли в Золочеві, Тисмениці, Судовій Вишні, Надвірній, Любомлі, Яворові, селянські ради – у Лопатині Радехівського повіту, Лаврові Старосамбірського повіту, Чистиліві Тернопільського повіту, Трійцях, Ілинцях, Хлібичині Пільнім Снятинського повіту, Григорові Рогатинського повіту та ін. [37, с. 173]. Партійні гуртки, до яких вступало не більше 20 членів, існували в десятках сіл. Організаційна діяльність УСДП у Станиславівському воєводстві, за даними поліції, охопила територію Коломийського, Снятинського, Станиславівського, Рогатинського, Калуського, Долинського й Жидачівського повітів [2, с. 30]. Найбільш активно УСДП діяла в Коломийському та Снятинському повітах під керівництвом комуніста В. Корбутяка [54, арк. 15]. Він став ініціатором утворення дев'яти селянських рад УСДП [10, арк. 102 зв.]. Посилення суспільного впливу УСДП засвідчили скликання окружного партійного з'їзду на Покутті 3 червня 1923 р. у Коломиї [24] й Дрогобицької повітової партконференції 24 червня 1923 р. [25].

Газета «Kurjer lwowski» повідомляла, що позиції УСДП на селі, «особливо серед безземельних і малоземельних, зростають з дня на день, усуваючи звітти впливи українських трудовиків і радикалів. У багатьох округах її впливи є виключні» [58]. Прокомуністичні діячі УСДП здобули переважаючий вплив у деяких читальнях «Просвіти» [29].

Заходи щодо утворення місцевих осередків УСДП здійснювала Головна управа, члени якої, зокрема комуністи В. Попель і Б. Кузьма, виїжджали для популяризації комуністичних ідей на провінцію [27]. Інформуючи про заснування управою селянських рад УСДП у Добрівлянах і Болехівцях Дрогобицького повіту, поліція була стурбована, що «центр УСДП у Львові хоче прищепити комуністичні ідеї на селі» [15, арк. 117]. За свідченням поліції, М. Теслюк був «кур'ером між централею у Львові і місцевими організаціями» [11, арк. 26]. «Під виглядом співробітника органу УСДП «Земля і воля» він взяв на себе «фактичне керівництво секретаріатом УСДП», організував «відрядження членів Головної управи УСДП і комуністів ... для вирішення легальних справ КПСГ. Так почала зростати УСДП, а використовуючи її легальні форми, збільшувала свої ряди і КПСГ...» [46, с. 97, 100, 101].

Політика УСДП вплинула на еволюцію української парламентської репрезентації (далі – УПР) у польському сеймі, заснованої після листопадових 1922 р. виборів на північно-західних землях, над якими закріплено суверенітет Польської держави (у Галичині, з огляду на невизначеність її міжнародно-правового становища, українське населення бойкотувало вибори). Головна управа УСДП на засіданні 26 березня 1923 р. прийняла ухвалу про доцільність утворення в сеймі соціалістичної групи [15, арк. 95]. Автономна соціалістична фракція в Українському сеймовому клубі виникла 23 травня 1923 р. у складі дев'яти осіб: Я. Войтюк, А. Пашук, Х. Приступа, Й. Скрипа, П. Васинчук, М. Чумай, дещо пізніше до неї вступили С. Маківка, В. Мохнюк і А. Братунь [1, с. 74]. Вони здійснювали підготовку до Соціалістичного конгресу Волині, Полісся, Підляшшя й Холмщини, проведення якого заборонила поліція [57, к. 1]. 17 листопада 1923 р. у Луцьку відбулася тільки нарада дев'яти послів соцфракції і 60 делегатів від соціалістичних груп [10, арк. 4, 5]. На засідання прибули делегати Головної управи УСДП А. Чернецький, Б. Кузьма і В. Попель. Нарада прийняла резолюцію про вихід «з дотеперішніх соціалістичних партій» і визнання програми УСДП. На нараді прийнято ухвалу про створення обласної організації УСДП Волині, Холмщини, Полісся й Підляшшя з центром у Луцьку. Учасники наради делегували шість членів до управи УСДП [48, арк. 51].

УСДП поширювала свою діяльність на всю Західну Україну. «Об'єднання усього українського соціалістичного руху на українських землях під Польщею ... в одну партію – УСДП, ... яка заступає й боронить інтереси селянських і робітничих мас, є новою побідою ... на шляху їх соціального й національного визволення», – відзначалось у зверненні соцфракції УПР 5 грудня 1923 р. [10, арк. 19, 52]. На розширеному засіданні Головної управи УСДП у Львові 9 грудня 1923 р. чотири депутати соцфракції (Я. Войтюк, А. Пашук, Х. Приступа та М. Чумай) стали членами управи, а один (С. Маківка) – заступником члена управи. Засідання ухвалило резолюцію, у якій управа «рішила вести і надалі якнайбільш рішучу клясову боротьбу як в краю, так і на парламентарній арені, та поручила це соціалістичній фракції...» [31]. По суті, соцфракція УПР стала парламентським представництвом УСДП. Ширша управа УСДП на засіданні 27 січня 1924 р. постановила «захопити під свій політичний вплив маси, стративши довіря до націоналістичних керуючих центрів» [49, арк. 56].

Перехід УСДП у ліворадикальний табір викликав занепокоєння влади. Широкий наступ розгорнувся на партійну пресу. Так, із 52 номерів газети УСДП «Земля і воля» за 1923 р. лише 11 залишилися без конфіскацій. У ніч із 14 на 15 жовтня 1923 р. поліція провела ревізії в партійному секретаріаті, редакціях пресових органів УСДП у Львові, на квартирах лідерів партії [30]. А. Чернецький, С. Рудик, І. Калятинський і С. Волинець зазнали півмісячного арешту [14, арк. 29]. Під час розширеного засідання Головної управи УСДП 9 грудня 1923 р. за участю чотирьох депутатів сейму поліція вчинила обшук. На протест посла Х. Приступи щодо порушення конституційного права поліцей брутально відповів: «Сховай, пане, собі конституцію до кишені» [17, арк. 40; 31]. Переконавшись, що поодинокі репресії не дають бажаних результатів, а розширення впливу прокомуністичної УСДП може стати небезпечним для держави, Міністерство внутрішніх справ Польщі 19 грудня 1923 р. постановило «ліквідувати УСДП на території всієї держави у зв'язку з виразно комуністичним напрямком діяльності як самої партії, так і організацій і товариств ... під її впливом» [16, арк. 6 а].

Ліквідаційна акція відбулася 30 січня 1924 р. Поліція провела понад 10 тис. обшуків і 2 тис. арештів, заборонила видавництво партійної преси (у Львові – газет «Вперед», «Земля і воля» та журналу «Нова культура», у Луцьку – газети «Селянська доля») [20; 21]. Було арештовано найбільш активних діячів УСДП А. Чернецького, І. Калятинського, С. Рудика й редактора «Селянської долі»

Л. Степанюка [51, арк. 4, 5]. Ліквідуючи УСДП, польська влада завдала удару по українству взагалі. У газеті «Діло» зазначалося, що «поза тюремними ґратами опинилися вже не тільки члени і симпатики УСДП, а й громадські діячі з українського національного табору, що нічого спільного не мають з соціалізмом» [19]. «Труси і арешти серед українського громадянства 30 і 31 січня, – заявив депутат польського сейму С. Маківка, – можна рахувати за найбільші репресії, які практикувалися польським урядом до цього часу» [20]. Під час ліквідації УСДП до кримінальної відповідальності за злочин «державної зради» притягнуто 60 осіб, сотні членів партії отримали різноманітні покарання [33, с. 72, 73].

Незважаючи на заборону, УСДП деякий час продовжувала існувати. Протягом лютого – травня 1924 р. вийшли друком партійні одноднівки «Наша мета», «Наш шлях», «Робітничка думка», «Робітниче слово» й «1-ший Май». Заборона УСДП «зміцнила фанатичні і радикальніші елементи» в УСДП та «прискорила процес злиття її» з компартією [35]. Радикальне крило після розпуску УСДП перейшло до нелегальної КПЗУ. Близько третини з 34 делегатів II з'їзду КПЗУ (жовтень 1925 р.) становили колишні соціал-демократи [52, арк. 1, 3, 6, 8, 14, 16, 21, 23, 26, 27, 28, 32, 33]. Комуніст М. Теслюк зазначав, що до складу КПЗУ вступило понад 600 соціал-демократів [46, с. 155]. Діяльність у КПЗУ продовжили члени Головної управи УСДП І. Калятинський (Гаузнер) і С. Рудик (під редакцією останнього з листопада 1924 р. у Львові виходив комуністичний журнал «Культура») [46, с. 141, 160].

Після підпорядкування УСДП усередині соцфракції загострилась ідейна боротьба. Засідання обласної ради УСДП Волині, Холмщини, Полісся й Підляшшя 26 січня 1924 р. у Луцьку закликала до виходу соцфракції з УПР. Я. Войтюк стверджував, що фракція «стала ідейно на тім ґрунті, на якому стоять комуністи. Але тактично деякі члени ... бажають приєднати трудовиків – це тактика одтяжки, надії марні, з ними треба скінчити» [49, арк. 8 зв.]. Ширша управа УСДП на засіданні 27 січня 1924 р. підтримала рішення обласної партійної ради [7]. Відповідно до ухвали УСДП, 22 лютого 1924 р. п'ять із дев'яти членів фракції (Я. Войтюк, А. Пашук, Х. Приступа, Й. Скрипа й В. Мохнюк) вийшли з УПР і створили окремий клуб УСДП у сеймі. У декларації підкреслювалося, що «соціалістична фракція вважає неможливою дальшу співпрацю з Українським соймовим клубом як нектасовим представником бідного селянства та робітництва» [33, с. 74, 75]. У відозві «Українському робітництву і селянству» в березні 1924 р. депутати клубу УСДП бачили «тільки одного союзника» – «революційний табор робітників і селян без ріжниць національностей» [47, арк. 16]. Решта членів соцфракції виступили проти директив УСДП, стали ініціаторами створення в листопаді 1924 р. Українського соціалістичного об'єднання – «Селянського союзу» [22, с. 74].

Фракція УСДП обстоювала лінію КПЗУ на парламентській арені, видавала власні пресові органи – газети «Наш шлях», «Наш стяг», «Голос праці» та одноднівку «Праця» в Луцьку. Депутати клубу УСДП скликали масові віча на підтримку ідейної платформи партії. Так, у мітингу 29 червня 1924 р. у Володимирі-Волинському взяло участь 3 тис. осіб, а 12 липня в Межиріччі – понад 1,5 тис. [32]. Діяльність Секретаріату посольської фракції УСДП у Львові, забороненого поліцією наприкінці травня 1924 р., очолив комуніст В. Попель [18, арк. 19]. За рішенням червневого 1924 р. пленуму ЦК КПЗУ 7 листопада 1924 р. чотири члени клубу УСДП (крім В. Мохнюка) об'єдналися з двома польськими комуністами в комуністичну посольську фракцію. Я. Войтюк став заступником голови фракції, а Й. Скрипа – її секретарем [1, с. 75]. У спеціальній декларації клуб УСДП постановив «відтепер неустрашимо боротися разом за перемогу спільної нам комуністичної ідеї...» [34, с. 97].

**Висновки й перспективи подальших досліджень.** Отже, спричинена поразкою української революції 1917–1920 рр. ліворадикальна еволюція призвела УСДП до виходу з національно-державницького табору. На VI з'їзді 18 березня 1923 р. УСДП стала на комуністичні позиції, перетворилася в легальну прибудову КПСГ-КПЗУ. У січні 1924 р. поліція заборонила УСДП, яка посилювала свій вплив на маси, під виглядом ліквідації партії завдала удару по українству взагалі. П'ять депутатів соціалістичної фракції УПР визнали програму партії й у лютому 1924 р. заснували окремий клуб УСДП у сеймі, а четверо з них 7 листопада вступили в комуністичну фракцію. Перехід більшості УСДП на політичну платформу КПЗУ, Комінтерну із властивою їй вульгаризацією класового підходу та догматичними тенденціями послабив єдність національно-демократичних сил у боротьбі проти польської окупації Західної України.

*Джерела та література*

1. Бернацек Т. В. Парламентська діяльність КПЗУ. 1922–1927 / Т. В. Бернацек // Укр. іст. журн. – 1969. – № 1. – С. 70–78.
2. Боротьба трудящих Прикарпаття за своє визволення і возз'єднання з Радянською Україною. Документи і матеріали. 1921–1939. – Станіслав, 1957. – 320 с.
3. Васюта І. Перегрупування в західноукраїнському національному русі в перші роки по анексії Східної Галичини (1923–1926) / Іван Васюта // Вісник Львівського університету. – Серія історична. – Львів, 1999. – Вип. 34. – С. 341–354.
4. Возз'єднання західноукраїнських земель з Радянською Україною / за ред. Ю. Ю. Сливки. – К., 1989. – 488 с.
5. Вперед. – Львів, 1924. – 1 січ.
6. Вперед. – 1924. – 6 січ.
7. Вперед. – 1924. – 30 січ.
8. Громадський вістник. – Львів, 1923. – 29 берез.
9. Державний архів Івано-Франківської області (далі – ДАІФО), ф. 2, оп. 1, спр. 143.
10. ДАІФО, ф. 2, оп. 1, спр. 174.
11. Державний архів Львівської області (далі – ДАЛО), ф. 1, оп. 52, спр. 180.
12. ДАЛО, ф. 1, оп. 56, спр. 196.
13. ДАЛО, ф. 1, оп. 57, спр. 516.
14. ДАЛО, ф. 121, оп. 2, спр. 187.
15. ДАЛО, ф. 256, оп. 1, спр. 40.
16. ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 291.
17. ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 292.
18. ДАЛО, ф. 271, оп. 1, спр. 304 а.
19. Діло. – Львів, 1924. – 15 лют.
20. Діло. – 1924. – 17 лют.
21. Діло. – 1924. – 27 лют.
22. Зайцев О. Ю. Представники українських політичних партій Західної України в парламенті Польщі (1922–1939 рр.) / О. Ю. Зайцев // Укр. іст. журн. – 1993. – № 1. – С. 72–84.
23. Земля і воля. – Львів, 1923. – 27 трав.
24. Земля і воля. – 1923. – 10 черв.
25. Земля і воля. – 1923. – 1 лип.
26. Земля і воля. – 1923. – 12 серп.
27. Земля і воля. – 1923. – 19 серп.
28. Земля і воля. – 1923. – 26 серп.
29. Земля і воля. – 1923. – 14 жовт.
30. Земля і воля. – 1923. – 24 жовт.
31. Земля і воля. – 1923. – 16 груд.
32. Наш стяг. – 1924. – 20 лип.
33. Наша правда. – Львів, 1924. – Ч. 2–3.
34. Наша правда. – 1924. – Ч. 9–12.
35. Наше життя. – Холм, 1924. – 30 листоп.
36. Нова культура. – Львів, 1923. – Ч. 4.
37. Райківський І. VI з'їзд – рубіжна подія в діяльності УСДП / І. Райківський // Політологічний вісник : матеріали Всеукр. наук.-метод. конф. «Політична думка в Україні: минуле і сучасність». Київ, 1–4 лютого 1993 р. – Ч. 2. – К., 1993. – С. 164–174.
38. Райківський І. Галицька соціал-демократія в Українській революції 1917–1920 років / І. Райківський // Галичина. Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис. – 1998. – № 2. – С. 42–55.
39. Райківський І. Ліворадикальна еволюція УСДП (1920–1924 рр.) // Вісник Прикарпатського університету. Історія / І. Райківський. – Івано-Франківськ, 1999. – Вип. II. – С. 112–122.
40. Райківський І. Національна ідея в діяльності української соціал-демократії у Другій Речі Посполитій / І. Райківський // Людина і політика. – К., 2002. – № 5 (верес. – жовт.). – С. 74–83.
41. Райківський І., Жерноклеєв О. Лідери західноукраїнської соціал-демократії. Політичні біографії / Олег Жерноклеєв, Ігор Райківський. – К., 2004. – 283 с.
42. Райківський І. Я. Українська соціал-демократична партія (1918–1939 рр.). : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 «Історія України» / І. Я. Райківський. – Львів, 1996. – 20 с.
43. Соляр І. Зовнішні орієнтації національно-державницьких партій Західної України (1923–1939) / Ігор Соляр. – Львів, 2011. – 356 с.
44. Стахів М. Проти хвиль. Історичний розвиток українського соціалістичного руху на західних українських землях / Матвій Стахів. – Львів, 1934. – 136 с.
45. Стахів М. Хто винен? З історії комуністичного руху та його помічників. – Львів, 1936. – 232 с.

46. Теслюк М. У боротьбі за возз'єднання. Сторінки спогадів / Михайло Теслюк. – Львів, 1988. – 244 с.
47. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГОУ), ф. 6, оп. 1, спр. 10.
48. ЦДАГОУ, ф. 6, оп. 1, спр. 30.
49. ЦДАГОУ, ф. 6, оп. 1, спр. 50.
50. ЦДАГОУ, ф. 6, оп. 1, спр. 76.
51. ЦДАГОУ, ф. 6, оп. 1, спр. 132.
52. ЦДАГОУ, ф. 6, оп. 1, спр. 219.
53. Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАЛ України), ф. 205, оп. 1, спр. 427.
54. ЦДАЛ України, ф. 205, оп. 1, спр. 539.
55. ЦДАЛ України, ф. 309, оп. 2, спр. 168.
56. Чернецький А. Спомини з мого життя / Антін Чернецький. – Лондон, 1964. – 143 с.
57. Archiwum akt nowych w Warszawie, Ministerstwa Spraw Wewnętrznych dopływ, sygn. 1062.
58. Kurjer lwowski. – Lwów, 1924. – 30 stycznia.
59. Protokoly IV Konferencji Komunistycznej Partii Polski (1925) // Z pola walki. – 1962. – № 3. – S. 100–150.

**Райковский Игорь. Деятельность прокоммунистической УСДП на Западной Украине (1923–1924 гг.).** В статье освещается прокоммунистическая деятельность УСДП после перехода партии в леворадикальный лагерь на VI съезде 18 марта 1923 г. во Львове. Среди причин политической эволюции УСДП было поражение украинской революции 1917–1920 гг., что привело к идейной дезориентации в среде социал-демократов, которой успешно воспользовались коммунисты. После съезда УСДП превратилась в легальную пристройку Компартии Западной Украины. В условиях идейного кризиса в национально-государственном лагере (после решения стран Антанты в марте 1923 г. о признании польской аннексии Восточной Галиции) УСДП увеличивала свое влияние в обществе, в том числе за пределами края – на Волыни, Холмщине и др., что привело к запрету партии польскими властями в январе 1924 г. Часть украинских депутатов в польском сейме основала отдельный клуб УСДП, а в ноябре 1924 г. вступила в коммунистическую посольскую фракцию.

**Ключевые слова:** УСДП, партия, съезд, Главная управа, коммунисты.

**Raikivskyi Igor. Activity of the Pro-communist USDP in Western Ukraine (1923–1924).** The article highlights pro-communist activity of the Ukrainian Social Democratic Party after its transition to the Radical Left Camp at the VI. Party Congress of 18 March 1923 in Lviv. Among the reasons for the political evolution of the USDP was defeat of the Ukrainian revolution resulting in ideological disorganization among the social democrats, which was successfully used by the communists. After the Congress, the USDP became a legal extension of the Communist Party in Western Ukraine. In times of a deep ideological crisis in the national statehood camp (after the recognition of the Polish occupation of Eastern Galicia at the Conference of Ambassadors of the Entente, March 1923), the USDP became dominant in society, its influence expanding to Volhynia (Volyn region), Kholmshchyna (Kholm region) and some other regions, which led to banning of the party by the Polish authorities in January 1924. Some of the Ukrainian deputies in the Polish Sejm set up a separate club of the USDP, and in November 1924 joined the Polish communist faction.

**Key words:** USDP, party, congress, General council, communists.

Стаття надійшла до редколегії  
02.12.2014 р.

УДК 94 (438): 94 (477. 83/.86) “1941 - 1944”

**Мар'яна Мосорко**

### **Діяльність польських комітетів опіки в Галичині періоду Другої світової війни**

У статті здійснено аналіз умов матеріально-побутового життя польського населення Галичини в 1941–1944 рр. Прослідковується вплив німецької окупаційної політики на зміни економічного та соціального характеру. Особливу увагу звернено на діяльність Польського комітету опіки, його роботу у сфері охорони здоров'я та соціального забезпечення.

**Ключові слова:** поляки, Галичина, нацистський окупаційний режим, польські комітети, матеріально-побутове життя.